

KOVÁCS EMŐKE

KÉT FELEDÉSBE MERÜLT ÚTIRAJZ BALATONFÜREDRŐL

I. Pongrácz Lajos: Magyar Útiképek (1845)

Pongrácz Lajos¹ 1845-ben, a Landerer és Heckenast kiadványállalatnál közreadott *Magyar Útiképek* című munkájáról nemigen beszélünk ma már. Főként annak balatoni vonatkozásairól. Holott a kisebb fejezetekből álló mű legelső, beköszöntő része *A Balaton* címet viseli. Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy ismét „csak” egy unalomig ismételt tájleírásról van szó. Természetesen ez nem így van, hiszen a rövidke írás nemcsak a táj természeti szépségeit sűríti magába, hanem egy igen neves eseményt is megörökít: mégpedig azt, mikor Wesselényi Miklós báró „*általúsza*” a nagy tavat.

Mielőtt azonban így előreszaladnánk, ismerkedjünk meg az írás többi részletével is! A Balaton című fejezet az író 1835-ös balatoni utazásáról tudósít. A bevezetőben elmeséli a Füredre tartó utazás állomásait (Esztergom, Pest, Fehérvár, Veszprém). A célba, Füredre este érkezett meg: „*És átvergődvén az őrsi dombokon, fenséges látvány terült el előttem; midőn én a hegység szülőtte éltemben először a holdvilág reszkező ezüstjében meglátám hazánk legnagyobb táját, a rómaiak Valériáját, a magyar tengert², a Balatont! A csendes éj, a fogyó hold, a csillagok ezrei, s a határtalanba elsimulni látszó rezgő hullámok emelék szívbeli érzeményeimet.*”³

A kissé szentimentális stílusú és lelkületű író – ha hihetünk leírásának – a tó partján várta meg a hajnalt, azt, ahogy feltűnik a sejtelmes sötétből az „agg” Tihany és a környező hegyek. A szép balatoni reggelen kívül Pongrácz Lajos Füred nevezetességeit is számba veszi: a füredi fürdőt, a Horváth-házat⁴, a nagy fogadót, a fürdőépületet, a templomot, a színházat, ahol a nagy színész Megyeri⁵ is játszik. Ezenkívül a társas eseményekről is tudósít, ezzel alátámasztva azt, hogy Füreden nem lehet unatkozni, hiszen vannak „*társas körök*”, színház, rendeznek „*terembeni vacsorálást*” és táncmulatságokat is.

A kellemes impulzusokon kívül azonban több, nem éppen megnyerő körülményről is beszámol az utazó-író: a füredi drágaságról s a mindent ellepő szúnyogokról és legyekről.

A nem igazán turistacsalogató, „*negatív kampány*” után a szerző a nagy tavon tett utazását örökíti meg. Itt is megjegyzi azonban, hogy egy „*ronda ladikon*”⁶ tekinthette csak meg „*Sió-Fokot*” és Tihanyt. A hajón utazván, Tihany felé: „*mind a félszi-*

*get hegyét, mind a füredi partot, embersokaságtól ellepni látók. Ki lehet – kérdők – ezen ember, kinek hogy partot érhesen, még fél mérföldet kell úsznia, mennyit már eddig hátrahagyott? Vajon ki e férfi, ki előtt a hatalmas elem meghajolni látszatik? És kié lehet e komor arc, melyen egy hon fájdalma redőzik? S valjon nemes-e a lélek, mely e hatalmas karkat kormányozza? Szóval ki ő? Siessünk!... Mi sietünk s látók, hogy a hatalmas úszó Wesselényi – a későbbi árvízi hajós volt!*⁷

A nevezetes, akkoriban egyedülálló esemény mellett a szerző az örökbecsű Tihanynak is hódol néhány szó erejéig. Tihany kapcsán természetesen a visszhangot említi – amelynek Vörösmarty verseket szavalt –, valamint a remetelakokat és a balatoni kecskeköröm-árusító gyerekeket. Végül pedig nem marad más hátra, mint a búcsú: „*most még Tihany fokárul letekinték, s búcsút mondek a szép, de inkább méltóságos, mint regényes Balatonnak.*”⁸

II. Frankenburg Adolf: Kirándulás Balaton-Füredre 1856-ban

Frankenburg Adolf⁹ *Zsibvásár* című novelláskötetének második részében tette közzé, 1858-ban, balatonfüredi kirándulásának részleteit.¹⁰ A Győrből Füredre érkező Frankenburgot – pedig már nem 1835-öt írunk, mint az előzőekben – 1856-ban sem pusztán pozitív benyomások érték.

Kezdve azzal, hogy a vendégfogadóban nem fogadták kellő szívéllyességgel és készséggel, valamint az sem lehetett megkapó látvány, hogy a fogadó udvarán egy „*ganajdomb*” állt. Holott – írja Frankenburg: „*Szép ez a Balaton, szebb mint valamennyi tava Európának. Ha valami ábrándozó, ki új vallást keres, ide téved, megeshetik, hogy vízimádóvá lesz. [...] Szép ez a magyar tenger, bár égignyuló kopár sziklafalak nem tükrözik magukat vízében, s rengeteg erdőségek nem szegélyezik partjait, s játszi hajjai nem vesznek el sötét völgytorkolatok mélyében. Virágos rétek s mosolygó szőlőhegyek ölelik azt körül, mint vidámkedvű völgény szeretett aráját; nem hideg kősziklák, melyek büszkén eltaszítják maguktól a keblükre simuló ezüstkoszorús habléányt.*”¹¹

A csodás tájleírás után azonban következik a számvetés: Frankenburg azon elmélkedik, vajon miért nem fejlesztették Füredet, miért olyan, mint húsz évvel azelőtt? Hasonlóan „*dörgedelmes*” gondolatokat fo-

galmaz meg – az angolparkról –, mint egykor Kosuth a nevezetes fürdőlevelében¹²: „*Avagy a gazos utak, töredezett lócák, kiégett gyephelyek, elszáradt galyak, s egyéb nomadicus jelenségek azt mutatják-e, hogy itt emberi ész uralkodik, emberi kezek munkálkodnak? Nincs-e itt minden úgy, mint volt a tatárfutás idejében, s nem emlékeztet-e e primitív állapot azon kedves ősi szokásunkra: mindent Istenre bízni, s jószágos napját dicsérni, mert szépen hasunkra süt?*”¹³

Frankenburg leírása Füredet szürkébb színben festi le, mint Pongrácz Lajos, hisz Frankenburg arról is ír, hogy a színházjegyet még csak-csak megveszik a látogatók, de színházba már nem járnak, s azon is elgondolkodik, hogy vajon a „gyógytaksát” (kurtaxa) mire is fordítják. Frankenburg végezetül

tehát inkább egy filozofikus jellegű összegzést nyújt, s nem is annyira Füredről, hanem a látogatók és az üzemeltetők moráljáról elmélkedik.

III. Zárszó

Rövid terjedelműek voltak az ismertetett művek, amelyek azonban hű leírást adtak az 1830-as s az 1850-es évek Balatonjáról, és alátámasztották azokat a megállapításokat, amelyek a Balaton-kutatás premisszáivá váltak az utóbbi években: Füred központi, de mégis kissé urbanizálatlan jellegét, s – szomorú – a Balaton kihasználatlanságát konstatálhatjuk ismételten, amelyen csak a 19. század végén kezdtek el gyakorlatban is, lényegesen változtatni. S, amelyen a 21. században is elgondolkozhatunk...

1 Pongrácz Lajos (1815-1899): író, költő, publicista. Pesten bölcséletet és jogot

tanult. Pesten tisztviselőként dolgozott. Kosuth *Pesti Hírlapjának* Hont megyei levelezője volt. A szabadságharc után gazdálkodott, majd vármegyei tisztviselőként dolgozott. Költeményei, elbeszélései, útleírásai közéleti jellegűek.

Egyéb munkái: *Érzemények*. Pest, 1838.; *Múlt időkből*. Bp., 1897.

2 A „magyar tenger” kifejezést először Kazinczy Ferenc használta, bár ezt a

kijelentést Pálóczi Horváth Ádám nevéhez kötik.

3 Pongrácz Lajos: *Magyar Útiképek*. Pest, 1845. 13-14. pp.

4 Horváth-ház: A Horváth-ház a Dunántúl legjelentősebb copfstílusú alkotása,

építése 1798-ban fejeződött be. Arról nevezetes, hogy 1825. július 26-án itt rendezték az első Anna-bált a ház urának lánya tiszteletére.

5 Megyeri Károly: (1799-1842): színész, fordító. 1817-től vándorszínész.

1828-tól Kassán, 1833-tól a budai *Várszínházban* játszott. 1837-től a *Pesti*

Magyar, majd a *Nemzeti Színház* tagja volt.

6 A tavon ekkor még nem közlekedett állandó hajójárat. Erre vonatkozóan

ld. bővebben: Kovács Emőke: *A balatoni gőzhajózás története a Pesti Hírlap*

cikkei alapján. In: Új Balaton, 2002. szeptember, 47-51. pp.

7 Pongrácz i. m. 17. p.

8 Ibid 19. p.

9 Frankenburg Adolf (1811-1884): író, szerkesztő. Pályáját német íróként

kezdte. 1841-43-ban *Budapesti levelek* címmel jelentek meg a *Pesti*

Hírlapban tárcái. 1843-an megindította a *Magyar Életképeket*. Fő művei: *Őszinte*

vallomások. Pest, 1861; *Emlékiratok*, Pest, 1868.

10 Frankenburg Adolf: *Kirándulás Balaton-Füredre* 1856-ban. In: Zsibvásár.

2. köt. Pest, 1858.

11 Frankenburg i. m. 168. p.

12 Vö.: Kosuth L.: *Caleidoscop*. Pesti Hírlap, 1842. júl. 24. 557. p.

13 Frankenburg i. m. 177. p.

ÚJ KÖNYVEK 2006

